

HÉCTOR ABAD

Az írás lelke – Gabriel García Márquez halálára

(MEDELLÍN, KOLUMBIA) – Ha egy ember akkor hal meg, amikor megszűnik dobogni a szíve, Gabriel García Márquez most halt meg, egy nagycsütörtökön, mint Ursula Iguarán a *Száz év magány*ban. Ha egy író akkor hal meg, amikor megszűnik írni, García Márquez 2006 végén halt meg, amikor meghívta ebédre legközelebbi barátait, hogy elmondja nekik, többé egy sort sem fog írni. Ha egy ember akkor szűnik meg létezni, amikor az esze és a tudata elhagyják őt, azt mondhatjuk, hogy García Márquez lelke néhány év óta lassan-lassan, fokozatosan hagyta el a testét, mintha titokban akarna búcsút venni az élettől, úgy, hogy ne vegyük észre, hogy eltávozik. De ha egy író akkor hal meg, amikor már nem olvassák, azt mondhatjuk, hogy Gabriel García Márquez sokáig fog élni, és csak akkor fog meghalni, amikor már senki nem lesz ezen a világon, aki regényeket olvas. És ez egészen addig nem következik be, amíg lesznek emberek, akik hisznek az irodalomban, akik tudásra és boldogságra lelnek a jól elmesélt történetekben, az írott szó csodájában. Vannak géniusok, akikre illenek a nagy szavak (bármilyen túlzónak tűnjenek is), mert esetükben azok nem üres frázisok, hanem maga az igazság: Gabriel García Márquez és művei élni fognak, míg csak lesznek olvasók, míg lesz, aki értékelni tudja prózája igéző gördülékenységét. Mágiáját és zsenialitását, amely senkiéhez sem fogható Kolumbiában, és amely kevés írónak adatott meg a 20. században.

Amikor utoljára találkoztam vele, 2010 januárjában, García Márquez már az emlékeztetés sivatagos kertjeiben élt, de még őrizte költői lelke fénylő felvilanásait, intelligenciájának ezt a csodálatos anomáliáját, ami rávitte, hogy olyan szokatlan dolgokat mondjon és írjon, amik csak az ő csodálatos agyában foganhattak meg. Cartagenai otthonában voltunk, egy modern házban, amelyet a tekintélyes építész, Rogelio Salmons tervezett, élveztük a délutáni hűvös levegőt a passzát-szelek felé nyitott teraszon. Mercedes, a nyolcvanéves pátriárka hitvese arról mesélt nekünk, hogy eredetileg – húsz évvel azelőtt – az óváros történelmi részében akartak megvenni egy régi házat, hogy felújítsák, de aztán végül mégsem tették, „mert Gabo fél a kísértetektől”. A „kísértetek” szó, úgy tűnt, felébresztette a belső világába merült García Márquezt, távolba révedő tekintetbe visszatért az elevenség, és megszólalt. Amit mondott, újfent a szavak szépségének ritka örömeiben részesített minket: „Amikor idejöttünk, nem emlékeztem rá, hogy ez a ház az enyém, de akkor fákat ültettünk, és itt maradtunk.” Egymásra néztünk, és mosolyogtunk, de a mosolyunkban nem értetlenség vagy szánakozás, hanem döbbenet volt: a nagy író szóközben lévő lelke még mindig gyönyörű és költői mondatokat mondott vele, még ha azok a hétköznapi gondolkodás logikái rendjének nem is feleltek meg.

Két tulajdonsága az, ami agyával és művével rendkívül tett (melyekről Mercedes meséje és Gabo megjegyzése tanúskodik): hiszékenysége, romlatlan gyermeklelke, amely kételkedés nélkül elfogadja azokat a fantasztikus történeteket, amiket kitalálnak a felnőttek (jelenésekről, kísértetekről, beszélő halottakról, csontokról, amelyek

megmozdulnak, láthatatlan lényekről, akik kalappal a fejükön letelepsznek egy székre, és „a kialudt tűz hamvaira merednek”), valamint az az adottsága, amivel képes a hétköznapi tapasztalatát fantasztikussá változtatni, mert olyan szófordulatokkal meséli el, amelyek valószerű és szinte természetessé teszik a hihetlent és a mágiust. Tökéletesen kimunkált költői képekkel, nagyon személyes módon mesél a világról, és ez teszi, hogy a mondatai – ahogyan ő maga kifejezte – „megfeneklenek az olvasók szívében”. Jösthetségének köszönhetően García Márquez több regényében lehetünk tanúi pátriárkák megöregedésének, akik megnémulnak, elsorvadnak, mindent elfelejtnek egy valóságos vagy elképzelt belső kert fának árnyékában. Olyanok, mint a kísértetek, hiszen testük már nincs ott a kalapjuk alatt a ruhájukban. A test lélek nélkül – kalitka, madár nélkül.

Az első és az utolsó regénye

Ha egy író irodalmi élete a megjelent könyvei között eltelt időívről méretet kap, García Márquez fél évszázadon át velünk volt. Kevés gazdagabb, csodálatosabb és termékenyebb írói pályafutás van, mint ez az ötven, velünk töltött év, amely az 1955-ben megjelent *Söpředékkel* indul, és az utolsó kisregényével, a *Bánatos kurváim emlékeztetével* ér véget, 2004-ben. Épp ez a két könyv – írói életének legelső és legutolsó kötete – kapta a legvitriolosabb és legkíméletlenebb kritikákat. Kiforrotlan és elhibázott, mondták az elsőről; szenilis és mellőzhető, mondták az utolsóról.

Tudjuk, hogy García Márquez majdnem elhagyta az írói pályát, amikor a Buenos Aires-i Losada kiadó levelet küldött neki, melyet Guillermo de Torre írt alá, és amelyben a tekintélyes kiadó nemcsak azt közölte vele, hogy nem adják ki ezt az állítólagosan elrontott regényt, a *Söpředéket*, hanem azt is tanácsolta az ifjú írónak, hogy keressen más foglalkozást. Borges sokszor emlegette sógora rettenetes irodalmi ízlését, de García Márquezt akkor ez nem vigasztalhatta, ugyanis csak később értesült róla.

A *Bánatos kurváim emlékeztetével* kapcsolatban, egyetlen józan és dicsérő kritikát leszámítva, melyet J.M. Coetzee írt a *New York Review of Books* számára (aki a bölcs vallomását egyfajta vallásos megtérésként olvassa, és az ifjú szűzben, Delgadínában egy új Dulcinea del Tobosót lát), a többség azzal vádolta García Márquezt, hogy pedofil, kurvázós, irodalmi strici, és más, hasonló kaliberű sértésekkel (és nem kritikákkal) illették. A restaurált moralizmusnak és szexuális neopuritanizmusnak eme légkörében az ember felteszi a kérdést, hogy a 21. század elején vajon akadna-e valaki, aki felemeli a szavát, ha egy bíró cenzúra alá vonja a *Lolitát*. Iránban tényleg betiltották García Márquez könyvét, és senki nem szólt egy kukkot sem.

Nem sokkal ezelőtt egy esszé megírásához újra elolvastam ezt a két regényt, az elsőt és az utolsót. Van egy elméletem a nagy alkotók első műveiről: amikor még nem tudják, milyen nagyok lesznek, bizonyos értelemben szabadabban és roppant óvatlanul írnak, valami olyan ártatlan hévvel, amely akaratlanul is felfedi lényük

legrejtettebb titkait. Úgy vélem, sok író nem azért tagadja meg első műveit (esztétikai okokból, mondják ők), és tiltja meg újradíadásukat, mert nem vállalják stílusbeli és egyéb irodalmi bakjait, hanem mert nem akarják leleplezni későbbi műveik rejtett kulcselemeit.

Bár a *Söpředékben* felfedezhető egy technikai hiba, a három monológ ugyanis nem indokolt, és nincsenek olyan jól összefonva sem, mint García Márquez más könyveiben, a kötetben mégis sok helyütt tűnnek fel el-elzórva azok a költői lelemények, amelyek később aztán elárasztják Gabo legjobb írásait. Találó megjegyzések ezek, hasonlatok, melyek képszerűvé teszik a történeteket, és olyan erővel jelenítik meg őket, mintha festményt látnánk. Például egy „fiú, füttyörészve ballag, de megváltozott, ismeretlen, mintha az imént vágta volna le a haját”. Vagy egy asszony „egy csepp nyállal a szája szélén, felül az ágyban, az arcára virágot hímzett a párna”. Vagy ez a belső küzdelem: „mintha minden éjszaka egy kísértet várna rá a szobájában, az előző éjének a kísértete, és akkor a múlt embere meg a jelen embere néma párviadalba fog, amelyben a múlt a dühödött magányt, a sebezhetetlen magabiztosságot és a hajthatatlan önzést védelmezi; a jelen pedig azt az iszonyú, tompíthatatlan vágyat, hogy meg akar szabadulni korábbi énjétől”.

Ami a későbbi művek kulcsmotívumait illeti, elég, ha annyit mondom, hogy ebben az első regényben García Márquez egy olyan Macondót mutat be nekünk, amely még nem szakad el előképétől, Aracatacától, a szülőfalujától. Valószínűbb a banántársaság ábrázolása is, amely behozza a faluba a söpředéket (az idegen napszamosok csöcselékét, akik csak az azonnali nyereségre gondolnak, és nem illeszkednek be a falu szociális szövetébe), és letarolja a települést, nyomában úr marad, ahol csak a vigasztalanság szele súvít. Érdekes lenne megvizsgálni a kisleány homoerotikus beavatását mint a szerző érett műveiben fellelhető, későbbi mániáinak és vezekléseinek megfajtását.

A *Bánatos kurváim emlékeztete* esetében a műben valóban fellelhető apróbb gondatlanságok és elbeszélői következtetések, melyeket a szerkesztőnek ki kellett volna küszöbölnie. Nem tudom, hogy ez már a korral járó figyelmetlenség-e, mindenesetre egy kilencvenedik életévét betöltő elbeszélőnek semmiképpen nem áll rosszul. A kisebb hibák mellett ugyanakkor minden oldalon ott vannak a nagy író leleményei és szócsodái. Mondok néhány példát, kezdem azzal az eleganciával, amellyel leír egy primér fiziológiai reakciót: „Ereimen meleg áramlás futott át, és nyugalomba vonult, lomha jószágom felébredt hosszú álmából”. Egyik magyarázat prózájának elbűvölő pajkosságára: „úgy használtam az olasz szavakat, amikor a spanyol szavaknál kifejezőbbnek tartottam őket, hogy nem tettem időzőjelbe és nem is kurziváltam őket, ahogy számi iknyelvek közt teljes joggal meg lehetne tenni”. Alkalmazza is az egész könyvben, tökéletesen adagolva, ilyen szavakat használ például: a *tintero* helyett *calamaio* (tintatartó, a ford.), a *bragas* helyett *mutandas* (bugyi), az *hinchada* helyett *gonfia* (duszadt). Ha a *Söpředékben* volt is némi tétovázás (például beszúrja, hogy „azt hiszem”, amikor túlzással él, és ezzel elvesz abból a hamisjátékos pimaszságból, amellyel García Márquez megtanulta elmesélni a legképtelenebb dolgokat), a *Bánatos kurváimban* már az egész műben egyértelmű a magabiztos nagy elbeszélő jelenléte.

GARCÍA MÁRQUEZ, Gabriel
Száz év magány
Magvető, 2012

Söpředék
Magvető, 2004

Az ezredes úrnak nincs aki írjon
Magvető, 2004

Baljós óra
Magvető, 2008

A pátriárka alkonya
Magvető, 2003, 2005

Egy előre bejelentett gyilkosság krónikája
Magvető, 2010

Szerelmem a kolera idején
Magvető, 2011

A tábornok útvesztője
Magvető, 2005

Tizenkét vándorovella
Magvető, 2005

A szerelemről és más démonokról
Magvető, 2011

Egy emberrablás története
Magvető, 2008

Egy hajótörött története
Magvető, 2005

Bánatos kurváim emlékeztete
Magvető, 2005

Azért élek, hogy elmeséljem az életemet
Magvető, 2006

Nem azért jöttem, hogy beszédet mondjak
Magvető, 2011

Macondóban hull az eső
Európa, 1992

BONNED, Piedad
A világ, ahogy Gabriel García Márquez látja
Magvető, 2006

MARTIN, Gerald
Gabriel García Márquez
Egy Élet
Magvető, 2009

* Scholz László ford.

** Székács Vera ford.

PATERNOSTRO,
Silvana
„Gabriel García
Márquez három
napja”
Magyar Lettre
Internationale, 29

E között a két rövid – az életművet megnyitó és lezáró – regény között ott van García Márquez könyveinek java, melyeket a világ méltán ünnepelt. A Nobel-díj előtt a regény műfajában legalább három remekmű van: Az ezredes úrnak nincs, aki írjon, a Száz év magány és A pátriárka alkonya. Egy hibátlan kisregény, az Egy előre bejelentett gyilkosság krónikája, és két lenyűgöző novelláskötet: A Mamá Grande temetése, és a Hihetetlen és szomorú történet az ártatlan Eréndiráról és lelketlen nagyanyjáról. A Nobel-díjat követően szerintem egyetlen mű ér fel az előzőekkel: a Szerellem a kolera idején. De elbeszélő műveinek ez a kemény magja (és most nem szólok hatalmas újságírói munkásságáról, amely külön tanulmányt érdemel gazdagsága, frissessége és összetett volta miatt) olyan kikezdetetlen, hogy úgy vélem, csak a gabofókok és a rosszindulatúak vonhatják kétségbe, hogy García Márqueznek központi jelentősége van a 20. század második felének prózairódművészetében.

Száz év magány

Már önmagában a Száz év magány esete, a kortárs regény eme ósrobbanása, amely Buenos Airesben történt 1967-ben, elegendő lenne ahhoz, hogy García Márquez a 20. század klasszikusává váljék. Bármilyen döreség is jóslásokba bocsátkozni, valószínűleg nem tévedünk nagyot, amikor kimondjuk, hogy ha más nem is, ezt az egyetlen könyvet élvezettel és szenvedéllyel fogják olvasni az eljövendő évszázadokban, mert ez az az eposz, amelyre minden civilizációnak szüksége van, és amelyre egész Latin-Amerikának szüksége volt. Képzőerő és erőszak, családi élet és háborús hőstettek, már-már misztikába hajló mágia és költői varázs – minden együtt van ezen a 350 lenyűgöző oldalon, melyeken még a hibák is csak amolyan meg-megcsillanó szeplők, olyan apró szépséghibák, amilyenek Cervantes figyelmetlenségei vagy Homérosz botlásai.

Abban a szerencsében volt részem, hogy részt vehettem a 2003-as guadalajarai könyvfesztivál alkalmával egy vacsorán, amelyen García Márquez és Paco Porrúa (ő az a szerkesztő, aki szerződést kötött a nagy regényre, a Száz év magányra, a Sudamericana kiadónál, Bradbury fordítója és Cortázar „felfedezője”) felidéztek azokat a frenetikus hónapokat, amikor végre egy dél-amerikai könyv a világ ügyévé vált. De nem említették azt a kedves anekdotát, amelyet Bioy Casares pletykál el Borges-naplójában: „Azokban az időkben, amikor García Márquez nagyon szegény volt, azzal vigasztalta a gyerekeit, hogy egy napon érkezik majd egy ember, és lesz majd nála egy táská, telis-teli pénzzel. Amikor aztán a Száz év magányból eladták azt a rengeteg példányt, a Sudamericana értesítette, hogy egy tekintélyes sumrát fognak fizetni neki. García Márquez azt kérte, hogy ne csekket küldjenek, hanem a honoráriumot vigye el hozzá egy ember, készpénzben, egy táskában. Az ember megérkezett, és García Márquez a gyerekei előtt nyitotta ki a táskát.” Az, ami a nyilvánosság számára próza, a magánéletben Aladdin-mesévé lesz.

Lehetséges, hogy a mai ízlés rosszul tűri a mágikus realizmus bizonyos túlzásait és féltelenségét, ahogy giccsesnek találjuk a romantikus regények bizonyos mondatait, örök elcséplenek a realista családregeket, aránytalannak a lovagregények hőstetteit. Divatok jönnek-mennek, az ízlés változik. Ugyanakkor tudni kell, hogy az irányzat túlzásai nem annyira García Márqueztől származnak, hanem utánzóitól, akik hemzsegnek a spanyol és más nyelvű irodalmakban. Ahogy Lichtenberg mondotta volt, az igazán jó könyvekkel az a baj, hogy

rengeteg rossz és középserű könyv születik a nyomukban. Akik megcsömöröltek a mágikus realizmustól – sokan voltunk így ezzel –, sokszor igazságtalanul bántak ennek az irodalmi irányzatnak a legfőbb képviselőjével. Nem úgy és az után ítélték meg García Márquezt, hogy újraolvasták volna nagyszabású és önmagukban is meggyőző műveit, hanem az újramegírt leveles, az epigonok könyvei alapján ítélték meg. Az, hogy utánzóik elköptattak bizonyos stiliztikai eszközöket, az émelegység eltúlozva őket, nem jelenti azt, hogy azok eredeti alkotójuk keze alatt ne lettek volna nagyszerűek. A csoda és a felfedezés tönkrement a silány plagizálók keze között, ám ennek a ma oly sokak által hamisított pénznek a maga idejében hivatalos árfolyama volt, és szintiszta aranyból volt verve.

Alfonso Reyes így írt arról, hogy a generációváltásokkal és a fiatalok ízlésszesélyei miatt miként szorulnak háttérbe írók és stílusok: „Amikor egy kifejezésrendszer pusztán az idő múlása miatt kopik el, nem pedig azért, mert önmagában ne volna értékes, legfeljebb ennyit mondhatunk: »Az, amiért a tegnap emberei lelkesedtek, mert számukra felfedezés volt és újdonság, nekem már nem mond semmit. Olyannyira átitatódtam ezzel a táplálékkal, hogy már olyan magától értetődő, mint a levegő. Köszönetet mondok azoknak, akik tápláltak, és folytatom utamat új hódítások felé«. Valamiféleképpen mégis kell hogy legyen jogunk ahhoz, hogy megtagadjuk az időben és a költői igazságban immár mozdulatlan valódi értéket, melyet ezek a művek vagy kifejezés módok képviseltek és képviselnek, ugyanis a szellem értékrendjében mindig is az marad, ami volt”.

A hatalom bűvölete

Nem tudok nem szólni a legundokabb és legkínosabb témáról, amin sokan szívesen élvezkednek, amikor kirohannak García Márquez ellen: a politikáról és az író szomorúan közeli kapcsolatáról elnökökkel és más hatalmasságokkal. Ahogy Borgesnek sem fogják soha megbocsátani, hogy kitüntetését vett át a diktátor Pinochettől, García Márqueznek sem fogják megbocsátani, hogy a diktátor Fidel Castrótól házat kapott ajándékba, és ami még ennél is rosszabb, az évek során a barátja lett. Mese nincs, a hatalom bűvölete volt García Márquez jellemének gyöngye pontja. Ugyanakkor ennek a rajongásnak és a diktátorokkal való személyes ismeretségének köszönhető egy olyan grandiózus regény, mint A pátriárka alkonya. De ugyanez a rajongás vitte rá, hogy behódolón szemet hunyjon olyan barbár tettek fölött, melyeket nem lehetett tagadni. A nagy írók nem mindig tökéletesek, és hogy ne kegyetlenkedjünk vele e miatt a jellemvonása miatt, csak annyit mondunk, hogy olyanok lovagolnak rajta, mint Fernando Vallejo, aki nem átalotta, rezzenéstelenül, a nyilvánosság előtt magasztalni a kolumbiai – sorozatgyilkos – paramilitáris erőket. Vagy mint az USA külpolitikáját feltétel nélkül támogató értelmiségiek. A Közel-Keleten népiártást rendező Bush híve sem süllyedt kevésbé mélyre, mint Castróé. Ami persze egyiküket sem menti fel.

De van még valami, és talán ezen a talajon állnak a gabofókok, amikor García Márquezt immár nem politikailag, hanem irodalmilag támadják: előnyére vagy hátrányára, de szubkontinensünk megváltozott. Azok a nosztalgikák, melyek ezt a grandiózus és utolérhetetlen művet vezérelték, az új generációkban már nem ugyanazt a mítikus visszhangot keltik. Ez már nem ugyanaz a világ, a mi gyerekkorunk más volt, és a mágikus realizmus néhány receptje, ahogy arról fentebb is szó volt,

elcséplelt lett. Akárcsak Borgesnek, aki olykor mintha saját magát utánozta volna, García Márqueznek is vannak olyan sorai (főként az Egy emberrablás történetében és A szerelemről és más démonokról lapjain), melyek ugyanazzal a hibátlan technikával íródtak, de hiányzik belőlük az a tűz és életerő, mely eleinte áthatotta őket. Ő maga is észrevette ezt, és úgy vélem, az utolsó évek hallgatása, a korral járó fáradtság mellett annak is tulajdonítható, hogy már csak a mesterségbeli tudás tehetetlenségi erejével és nem belső tűzzel írt.

García Márquez abban a kétes szerencsében részesült, hogy még életében klasszikussá vált, és hogy a könyveit immár nem tiltották (ahogy az negyven évvel ezelőtt néhány kolumbiai iskolában történt), hanem előírták, ugyanannyi kanállal adagolva a diákoknak, ahogy Shakespeare vígjátékait vagy Dante énekeit. Így aztán nem csoda, hogy többet bálványozták, mint olvasták, ahogy tapsot is könnyebben kap, amikor a gabofókok támadásba lendülnek, és rázendítenek dörgedelmeikre. Ám ha valaki csak úgy találomra, élvezetből és nem muszájból, felüti a Száz év magányt, Az ezredes úrnak nincs aki írjon vagy A pátriárka alkonyát, felfedezheti, hogy költői mágija valóságos, és hogy ezek a csodálatos történetek – érzékiségről, háborúról, érzelmekről és erőszakról – sértetlenül őrzik nem szűnő varázsukat. Akárcsak legiobb elbeszélései, az Egy emberrablás története, vagy a gyönyörű történet az agkori szerelemről, a Szerellem a kolera idején.

Ha valakinek van egy olyan ösztöne, mely sokkal kifinomultabb, mint az öt érzék együttvéve, és ha ehhez az ösztönhöz döbbenetes költői intuíció és az emberi szív mélyeséges ismerete is társul, akkor bizony nem csoda, ha mindezen tulajdonságok birtokosának még a jövőbelátás és a profécia képességét is odaadományozzák. García Márquez nagymamája azt mondogatta, hogy az unokája, Gabo, jóstehetséggel bír. A jós (adivino) és az isteni (divino) szó csak egyetlen magánhangzó távolságra van. Nem muszáj megtenni ezt a lépést: García Márquez evilági nagy író volt. Oriási író, a legnagyobb, aki valaha létezett Kolumbia történetében. Grandiózus regényeket írt, melyeket, ha a spanyol nyelv fennmarad, évszázadokon át fognak olvasni. Ennél többet kérni lehetetlenség, ennél többet mondani bálványimádás.

Mint az elhivatottság és a fegyelem, a mesterség szeretetének mintaképe, ugyanakkor az értelmes és teljes élet példája, számunkra, latin-amerikai írók számára nem lehet nála jobb. Mesemondóként képes volt „a valóságot szórakoztatóbbá és érthetőbbé tenni”, ami nekünk, olvasóinknak, ajándék, íróársainak pedig hatalmas kihívás. Ő nemcsak egy nagy kolumbiai író, hanem minden idők egyik legnagyobb óriása, aki bezonyította a világnak, hogy ezen a mi virágos ugarunkon is teremhetnek nagy irodalmi alkotások. Bárcsak mi, földjei képesek lennénk rá, hogy ne szidalmazzuk, de ne is istenítsük, ne akarjunk a vállára állni, hogy megpróbáljunk messzebbre látni (az irodalomban ugyanis nincs haladás), ne majmoljuk, leleményeit mankókként használva, hanem járjuk a saját utunkat, és ne a stílusát tegyük magunkévá, hanem az életerejét, a művészszeretetét, és a hitét, hogy az irodalom továbbra is egy olyan csodás eszköz marad, mely „leveszi a rontást a világ titkairól”.

GAJDOS ZSUZSANNA FORDÍTÁSA

JOANNA BATORRAL IRIS RADISCH BESZÉLGETETT

Zümmögés a méhkasban

(VARSÓ) – Először az elegáns Krakowskie Przedmieście-n kell végigmenni, a régi Hotel Bristol és az időközben bezárt Hotel Europejski mellett elhaladva. Az utca végén ott áll megható kertészeti kísérletként egy magányos pálma. Ott kell felszállni a buszra és utazni egy félóra hosszat egyenesen tovább. Hideg van Varsóban november végén. Szürkék a napok, alighogy feldereng valami kis fény, koradélután már megint besötétedik. A busz ablakaiból jobbra-balra panelházakat látni. Wilanównál kell leszállni, egy hatsávós autótútnál, amelynek mentén a háború utáni években úgy szórták szét a magasházakat, mint a morzsát a konyhában.

Joanna Bator az egyik ilyen toronyházban lakik, a tízedik emeleten. Kinyitja az ajtót: nagyon vékony, nagyon kimerült, nagyon sápadt. A dolgozószobájában ülünk le, ő a nagy fekete íróasztaláé telepszik, amelybe bele is süpped egy kicsit, mint egy kismadár egy túldimenzionált fészekbe. Amikor ír, mondja, mindig ezen az ablakon néz ki, amelyből most éppen a kigyúló fényű ablakok tengerét látni és a szürke eget Varsó felett. Ahogy ott ül az íróasztalánál a varsói fénytenger fölött, olyan, mintha Krzysztof Kieślowski lengyel filmrendező ültette volna oda évekkkel ezelőtt, és aztán ott felejtette volna.

A lakás aszkétikusan van berendezve, kicsit japánosan, itt-ott maszkok, ikebanák. Egy falban ott van Haruki Murakami japán kultuszregénye, mint egy egzotikus gyümölcs. Igen, mondja Joanna Bator, Haruki Murakami az ő nagy szerelme. Mindent olvasott tőle. Azt is csodálja, ahogyan interjúkat ad. Egyik interjú során azt kérdezték például tőle, hogy mit jelent a birka a regényeiben. Amire azt felelte, hogy nem tudja ő sem. A látogatót erre egy kis felesleges pánik fogja el. Vajon nem fog-e a lengyel író végül a nagy japán író iránti csodálattól vezérelve az irodalmi nagyüzem legnagyobb sztárjai által oly ügyesen üzött interjúmegtagadási technikához folyamodni? Nem, ez a gyanú szerencsére teljesen alaptalannak bizonyul. Joanna Bator ott ül felhúzott térdekkel a fekete dolgozótrónusán és egyszerűen csak nagyon-nagyon fáradt. Álmatlanságban szenved, felébred három órakor az éjszaka közepén, fél-al járka a lakásban, kibámul az ablakon, és teljesen képtelen kikapcsolni.

Nemrégiben elnyerte a legjelentősebb lengyel irodalmi díjat, a Nike-díjat *Ciemno, prawie noc* (Sötét, majdnem éjszaka) c. új könyvéért. Pár nap múlva felolvasókönyvtárra indul Németországba, a németre most lefordított *Homokfelhő* c. regényéből fog felolvasni Göttingen, Berlin, Essen, Köln és Hannover városában. Nehezebb esik megjegyezni ezeket a német városneveket, mondja, mindig összecsereleli Hamburgot és Hannovert.

45 éves és évtizedek óta vándorol a világban, Amerikában töltötte élete „legürebb éveit”, Japánban a „legjobb napjait”. Vándorévei alatt a regényeiben mindig visszatért szülővárosába, a sziléziai Wałbrzychba, ahonnan 18 évesen felkerekedett, mint egy elszánt nő vándormunkás, saját magától és gyerekkora sziléziai szelmeitől üzve.

Fiatal korában Wałbrzychban, és aztán később a wrocławai egyetemi évei alatt, ahol filozófiát és kultúrlogiát tanult, mint mondja, megszállott olvasó volt, narokként falta a betűket, mindegy, hogy egy hajsamponos flakonra vagy egy Márquez-regénybe voltak írva. Akkoriban még arra is képes volt, hogy ránézésre, egyetlen

pillantással felfogjon egy egész könyvoldalt, nem kellett sorról sorra végigolvasnia. Csak Japánban sikerült leállnia életében először. Onnantól nincs már baja saját magával, sikerült enyhítenie magában „a jótanuló szindrómát”. Napról napra érezte, ahogy enyhül a nyomás, és újraindul az élet áramlása.

Négy évig élt Japánban. Először kutatói ösztöndíjas-ként. Ezt aztán hamar figyelmen kívül hagyta. A Fudzsijama volt a szeme előtt, miközben első regényét, a *Homokhegyet* írta, ami mérföldkő lett a kortárs európai irodalomban. Csak Japánban tudta megírni ezt a regényt, mint mondja, a wałbrzychi Homokhegy-lakótelep lakójáról. Ha nem távolodik ilyen messzire Lengyelországtól, sose lett volna képes írni arról a lengyel vidékről, ahonnan származik. Most szeretne megtelepedni. Amint visszatér a német körútjáról, szeretne ez a nomád nő végre életében először a saját házába költözni. De nem Tokióban vagy Berlinben, hanem egy Sulejówek nevű kisvárosban, 20 km-re Varsótól keletre. Úgy is lehet szemlélni a dolgot, hogy Joanna Bator nagyot kerülve bejárta a világot, hogy láthassa, be lehet-e jutni újra, a hátsó kapun át a lengyel paradicsomba. És a hátsó kapu nyitva állt.

Nicole Krauss író egy íróasztalt helyezett egyik regénye középpontjába, Edmund De Waal zsidó író japán figurákat, mint a borostyánszemű nyúl. Elég sokat elárul Joanna Bator *Homokfelhő* c. regényéről, ha tudjuk, miféle tárgy az, amit itt az évszázadok folyamán felbukkanni, eltűnni enged, amivel embereket kapcsol egymással össze: ez egy éjjeli edény. Tegyük hozzá, hogy Napóleon éjjelije. De attól még egy éjjeli csak éjjeli.

Ennek az éjjelinek a története azzal kezdődik, hogy a nagy Napóleon Bonaparte személyesen pihen meg átutazóban egy Kamiensk nevezetű kis lengyel faluban. Eredetileg egy udvarházban akarták vendégül látni, de a történet szerint szívesebben volt a katonái közelében, és ezért egy kis parasztházban szállt meg kint a mezőn, amit attól a naptól már csak Napóleon-kunyhónak neveznek. Szőnyegeteket, falikárpitokat, egy ágyat és szolgaszemélyzetet visznek oda Napóleonnak a kunyhóba – és azt a bizonyos éjjeli edényt.

Napóleonnak a kunyhóban töltött éjszakája után azt az éjjelit egy vitrinben őrizték, a háború alatt egy uborkás hordóba rejtették. És mindenekelőtt minden leszármazott továbbadta ezt a történetet, még a New York-i nagynénik, Lily Rose és Violet Rose is, akik gyerekként még úgy gondolták „ha legalább egy nyakék volna, egy díszdoboz vagy gyűrű – de egy éjjeli edény, mit kezdjen az ember New Yorkban egy éjjelivel, ami ráadásul jó régi, és valami Napóleon meg már használta is?” Így aztán a Napóleon éjjelije a története egyelőre úgy ér véget, hogy Andrew nevű unokaöccsük megjelentet egy tanulmányt egy tekintélyes tudományos folyóiratban „Napóleon éjjelije” címen, és személyesen elutazik Lengyelországba, a lengyel vidék kellős közepébe, amelynek ábrázolása tette Joanna Bator a legjelentősebb és leghíresebb kortárs lengyel íróknak egyikévé.

Erős nők és gyenge férfiak

Két és fél éve jelent meg németül is a *Homokhegy* c. regénye, amely annak a bányászvároskának egy szakadt lakónegyedéről kapta a címét, ahol az író maga is fel-

nőtt. A könyvet megjelenésekor minden lehetséges irodalmi díjra jelölték, és a német kritika szuperlatívuszokban méltatta: az egyik legfontosabb lengyelből fordított regénynek tartották, olyan pályatársnőikhez hasonlították Joanna Bator, mint a finn író, Sofi Oksanen vagy a szintén lengyel Olga Tokarczuk, akikkel az érzelmentes elbeszélés mód rokonítja, és az, ahogy előszeretettel ábrázol erős nőalakokat és gyenge

férfiakat, akkoriban beemelték az irodalmi kánonba. És jött persze a szokásos kritikus fordulat: „Joanna Batorról még sokat fogunk hallani”.

És valóban, most megint lehet róla hallani. A *Homokfelhő* folytatása a *Homokhegynek*, de annak ismerete nélkül is olvasható. Bár sok szereplővel találkozhatunk újra. A sok dichimnusz a lengyel vidék regényét ünnepelte a *Homokhegyben*, továbbra is ez a szűk provincia áll az elbeszélés ívének centrumában, de nagy köröket tesz körülötte, átfogva múltat, jövőt és több világrészt. Kiterjed Németországra, amit Joanna Bator regényének szereplői enesként emlegetnek, kiterjed New Yorkra is. Aki a feszes történeteket kedveli tetőponttal és megoldással, annak nem lesz ínyére ez a könyv. A regény cselekménye olyan finoman szerteágazó, mint egy folyó deltája. Kell, hogy az ember szívesen kóboroljon, hogy hagyja magát sodortatni az árral ahhoz, hogy kedvét lelje Joanna Bator könyvében. De akkor nagyon fogja élvezni. A regény a nyomába ered az éjjeli edénynek, aztán az egyik szereplőnek, majd egy másiknak.

Valószerű mégis különös

Milyen csodálatos figurák ezek, akikről Joanna Bator mesél, a maga módján mindegyikük valószerű, ugyanakkor mégis különös: mint a teás nénikék, akik férfiak nélkül, de egy talált gyerekkel élnek a Napóleon-kunyhóban, és vendégül látják a falu lakóit süteményre és teára. A fotográfus, aki a saját fotóin látja közeledni a halált, mert az úgy lepi be azt, amit fényképezett, mint a zúzmarára. A szadista fodrász, aki női hajjal tömött ki párnát és paplant, és a lágerben érzi jól magát, ahol a halálra rémült nőknek leborotválhatja a haját. Még a legjelentősebb mellékszereplő is szívesebb Joanna Bator könyvében sok más regény főhőseinél.

A figurák eredetisége mellett van még egy másik dolog, ami jellemzi ezt a regényt: a súlyos, magával ragadó nyelv. Az ember néha azt hiszi, hogy az író valami másból merít, nem a hétköznapi nyelvből, mert olyan mesterien erőteljes mondatokat rak össze belőle. A nyelv kapcsolja össze az összes helyet és szereplőt, és vezeti vissza őket újra a titkos centrumukhoz: arra a lengyel vidékre, ahol Napóleon egyszer megszállt egy éjszakára, és használta azt a bizonyos éjjeli edényt. És ezzel úgy jár a történet egésze, mint az az iparos, akinek ez a relikvia volt minden büszkesége: Antoni Mopsinski számára, akit a háború előtt Kamienskben a Gyárosként emlegettek, itt felpezseg a történet, habzik, mint a szilveszteri pezsgő a Fehér Sas Klubban a Greenpointnál. Pezseg, pezseg változatlan erővel...

Az elűzöttek és a helyükbe költözők traumái

De mi olyan figyelemreméltó ebben a Wałbrzychban, hogy Joanna Bator szakadatlanul olyan regényeket ír, amelyekben mindenki innen jön? A legújabb, negyedik regény is, amely a bekapcsolva hagyott laptopról egész idő alatt néma tanúként világít ide az üres íróasztalról, megint Wałbrzychban játszódik majd.

Nem ő választotta ezt a helyet, mondja Joanna Bator. Az választotta őt. Wałbrzych, 120.000 lakos, Wrocław-

BATOR, Joanna
Homokhegy
(Hermann Péter ford.)
Magvető, 2011

Homokfelhő
(Hermann Péter ford.)
Magvető, 2014

tól, Breslautól, az egykori bányászvárostól 65 km-nyire délnyugatra. A második világháború végéig Waldenburgnak hívták és Németországhoz tartozott. Aztán elmentek a németek, és hátrahagyták a javaikat, a házikait, ágyaikat, kabátjaikat és könyveiket. A lengyelek, akik ebbe a kísértetvárosba betelepültek, úgy éltek itt, mint egy neutronbomba robbanása után. Minden itt volt még, de mindenki elment. Kísérteties hely, mondja Joanna Bator. Olyan hely, ahol idegen ágyakban kellett aludni, és idegen tányérokban enni. Az ő fiatalkorában a dolgok felét Walbrzychban még a németektől maradtak hívták – ez a „németektől maradt szekrény”, ez a „németektől maradt ágy”. Fantomokkal teli élet volt ez, távollevőkkel, akik a hátrahagyott tárgyaikban éltek tovább.

Joanna Bator akkoriban kitalált magának egy képzelte személyt, akit az ő „német Helgájának” hívott, és aki vel őráig tartó beszélgetésekre vonult vissza a szülei „németekről maradt szekrényébe”. Mindmáig vele van egy üres „németekről maradt fotóalbum”, amit talált valahol, és amit most megmutat a vendégének. Elkerülhetetlenül alakult ki ebben a környezetben, mondja, „az olyan emberek irigylése, akiknek megvan a saját helyük, megvannak a saját gyökereik”. És egészen nyilvánvaló volt, hogy nemcsak az elűzöttek voltak traumatizálva, hanem a helyükbe kötözők is. Emberek, akik idegen helyre tévedtek. Emberek, akik elkeseredetten kapaszkodtak a jövőbe, mert nem volt saját múltjuk, egy idegen múltba sodródtak bele, valamiféle hordalékként.

Talán a tökéletlenség-érzéssel függ össze, hogy Joanna Bator regényein tárgyak és áruk feltartóztathatatlan áradata söpör végig, a nők gyűjtögetnek, felhalmoznak tárgyakat, áhítanak rájuk, mintha karácsony volna mindennap, és mintha a fogyasztási javaknak ezen a hullámán egy jobb, valamiképpen teljesértékűbb életbe lehetne sodródni.

És egyáltalán, a nők. A két regény, a *Homokhegy* és a *Homokfelhő* walbrzychi nők három nemzedékéről mesél, a két nagymamáról, Halináról és Zofiaról, Jadzáról az anyáról, és a lányáról, Dominikáról, akik mind a lengyel matriarchátus hihetetlenül hatékony képviselői. A férfiak nappal eltűnnek a város alatti bányák gödreiben, este pedig a foteljaik gödrében a tévé előtt. Nem jók semmire, sokszor nem is a vér szerinti apjuk a lányainak, korán meghalnak vagy lelépnek egy másik életbe úgy, hogy ezt az itthagyták nők jóformán észre sem veszik.

A nők itt maradnak magukra, veszekednek, panaszkodnak különböző regiszterekben a sorsukat, és végül mindig összetartanak.

A Homokvár lakótelepen, emlékszik vissza Joanna Bator, olyan volt, mint egy méhkasban. Volt emeletenként tizenöt pici lakás, a legnagyobb ötven négyzetméteres ha volt. Ebben a méhkasban zsongtak a nők a kötényükben vagy kötényszerű ruháikban, hajcsavarókkal a fejükön, amit sörrel öblítettek le, egész nap fel a lépcsőn, le a lépcsőn. Süteményt hoztak meg fél disznót, óráig álltak az ajtóban és ide-oda himbálózta beszélgetés közben, mintha még otthon állnának a faluban a kerítésnél. Egy rég eltűnt asszonyvilág szüntelen zsi-bongása és beszédfolyama volt ott Joanna Bator fülében, amikor regényhősnői vizesesszerű litániáit jegyezte fel japán száműzetésének csendjében. Ami az írónót ebben érdekelte, az a „her-story” az élet még mindig jócskán ismeretlen női története. Ahelyett, hogy százezredszerezre próbálná a „history”-t megírni, a világ messzemenően kibeszélt férfi történelmét vég nélkül tovább szaporítani.

Joanna Bator maga is egy női univerzumban nőtt fel, két nagymamával, egy dédmamával, az anyjával

és a nővérével. A lány, Dominika alakjában a két Walbrzych-regényben, a vékony, tehetséges, kivülről és világszerte lány alakjában, aki elmenekül Walbrzychből, aki nem akar gyűjtögetni és felhalmozni semmit, egy kicsit ő maga is benne van. És ez az alak, mondja Joanna Bator „nyitott a többiek történeteire”. Országról országra költözik, és mindenütt barátokra talál, egy fekete ápolónőre Németországban, egy görög szobalasszonyra Londonban, egy lengyel emigráns asszonyra New Yorkban – mintha az egész világ egy zümmögő méhkas volna, ahol minden ajtó mögött egy szövetséges lakik. „Dominika felhasználja mindezeket a figurákat, akikkel találkozik”, mondja az író, „a saját történetének a felépítéséhez, hogy közben ő maga is egyre erősebbé és erősebbé válik, hogy a végén a saját történetével tudjon visszatérni a Homokvárba”.

Hogy ezt megértsük, nem árt, ha elolvassuk a *Homokvár* c. regényt, mielőtt belekezdünk a *Homokfelhő*-be. Akkor már megismerjük egy kicsit Jadziát és a láncdohányos Halina nagymamát, és belátjuk, miért alkotnak Joanna Batornál az anyák és a lányaik egy életre szóló

boldog-boldogtalan szövetséget, ami az irodalomban egészen egyedülálló. A minden anyáknál anyább Jadzia – gyengéd iróniával ábrázolt – mítikus nőalak, a lengyel anya, *matka polka*, aki Joanna Bator elmondása szerint megint felbukkan a populista diskurzusban. A *Homokfelhő*-ben az anya okozza a traumát a lányának, előle menekül, és mindig hozzá tér vissza, mert egy olyan „zsinór fűzi őket össze, amelynek végei beleröttek mindkettejükbe, erősebben, mint a köldökzsinór”. Az anya és a lány közötti kapcsolat, mondja Joanna Bator, végső soron „a legerősebb kapcsolat” egy nő életében. Nincs mit tenni.

A boldogság és boldogtalanság másképp számít az irodalom mérlegén. Minden regényszereplőjében van valami boldog-boldogtalan. Ő maga is, teszi hozzá, szívesen él egy fekete nap árnyékában, és azért ír, hogy megossza a melankóliáját.

Búcsúzóul egy követ ajándékoz a vendégének. Nincs kizárva, hogy egyszer összefut Haruki Murakamival. Hiszen olyan kicsi a világ. És akkor továbbadhatja neki ezt a követ.

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

AGNIESZKA HOLLAND

A lengyel gender-vitáról (Lukasz Pawlowski interjúja)

LUKASZ PALOWSKI ■ *Hogyan értelmezi a lengyel gender-vitát? Néhány hónapja a gender-kifejezés még nem nagyon foglalkoztatta a nagyközönséget. Hirtelen nagy erővel robbant ki egy vita ennek a jelentőségéről.*

AGNIESZKA HOLLAND ■ Ennek a robbanásnak politikai okai vannak. A katolikus egyház nagy erőket fektetett bele ennek az „anti-gender” politikájának a meghirdetésébe, mint egy ideológiai kampányba, ami bizonyos témák elfedésére szolgál. Az egyház állította ezt a vitát az érdeklődés középpontjába és tette hihetetlenül hevesé, agresszívvá és veszélyessé.

■ *Mesterségesen kreálnak tartja ezt a problémát?*

■ Jelenlegi formájában mindenképpen. Bár az aggodalmak és félelmek a morál gyors változásából fakadóan, és azzal kapcsolatban, hogy hogyan is működnek a nemi szerepek a nyugati társadalmakban, tökéletesen reálisak, semmiképpen nem kreáltak. A nehézség abból adódik, ha ezek a problémák egy agresszív bosszorkányüldözésben csapódnak le bizonyos csoportokkal (melegekkel, balliberálisokkal vagy feministákkal) szemben, ilyenkor lehetetlen tényszerű elemzésbe és vitába bocsátkozni. A nyelv radikalizálódása egy abszurd ideológiai hadviselésbe torkollik, ami szerintem most elkerülhetetlen. Helyette inkább ezeknek a problémáknak a tisztességes vizsgálatára volna szükség, meg kéne magyarázni, meg kéne vitatni ezeket a dolgokat.

■ *Mélyül a megosztottság a „különböző Lengyelországok” irányába?*

■ Úgy tűnik. Nagyra értékelem Agnieszka Kozłowska-Rajewicz egyenlőségügyi miniszter nyugodt bátorságát és intellektuális becsületességét, csodálom, mennyire tiszteltben tartja minden fél álláspontját ebben a vitában. Nehezebbek a kormányra, a véleményformáló körökre, azokra, akiknek az oktatásban és a közszolgálati médiában van szerepük, mert nem hajlandók egy közös platform kialakítására, ami alapul szolgálhatna ahhoz, hogy megmagyarázzák, elemezzék, összekapcsolják és megbarátkoztassák az embereket azzal a ténnyel, hogy a mai világ nem homogén, hogy ha valaki fehér, heteró, konzervatív katolikus lengyel, az nem az egyedüli respekálható életvitel.

Évszázadokon át csak egyféle családmodell létezett

■ *Tegyük fel, mi lett volna, ha nem tör ki ez a vita ilyen erővel, és nem vált ki ilyen érzelmi viharokat. Hogyan kellene akkor lefolytatni ezt a vitát? Mit mondana egy konzervatív vagy nagyon hívő katolikus személynek, hogy miről kellene szólnia a gender-vitának?*

■ Olyan témákról beszélnek velük, ahol én is veszélyeket látok a nemi szerepek elmosódásában, a forradalmi változásokról, amelyeken ezek a szerepek mostanában átmennek: milyen a férfiak helyzete, és mi a nők helyzete ezeknek a problémáknak a szempontjából? Mit jelent mindez a családokra és az utódnemzésre nézve? Milyen következményekkel jár az emberek identitására és a megfelelő kapcsolatok kialakításának lehetőségére? Hogyan képesek az így-úgy összeálló vagy nem-heteró családok működni a hagyományos családok mellett? Ez hihetetlenül bonyolult és rendkívül izgalmas problémakör, amelyet szociológusoknak, filozófusoknak, pszichológusoknak, antropológusoknak és pedagógusoknak kellene vizsgálniuk. Ha képesek leszünk megérteni, ami körülöttünk történik, kezelni is jobban tudjuk majd.

■ *Milyen veszélyeket lát a nemi szerepek közti határok elmosódásában?*

■ Évszázadokon át egy fajta családmodell létezett a mi kultúránkban. A női és a férfi szerepek szigorúan meg voltak határozva. Hirtelen elkezdett mindez megváltozni, ami minden bizonnyal megzavarta a dolgok rendjére vonatkozó elképzeléseket, az emberek biztonságérzetét. Én nem vagyok marxista, és nem hiszek abban, hogy minden társadalmi jelenséget meg lehetne magyarázni pusztán a gazdasági változásokkal. Mégis úgy gondolom, hogy a munkanélküliség fenyegetése a férfiakra nézve, aminek az egyik oka, hogy női versenytársak is vannak a munkaerőpiacon, aláássa a férfiak önbizalmát. Egyszerre úgy látszik, hogy a férfiak nem tudják már betölteni a „vadász” hagyományos szerepét, aki megszerzi a betevő falatot a családnak.

A nyugati társadalmak évtizedek alatt fokozatosan hozzászoktak ehhez a változáshoz. A posztkommunista társadalmakban ezek a változások úgyszólván egyik napról a másikra következtek be. Persze a nők dolgoz-

tak a kommunista Lengyelországban is, de ugyanakkor ellátták mellette hagyományos feladataikat is – takarítottak, főztek, gondozták a gyerekeket és az idős szülőket. Következésképpen a férfiak játszhatták a vadász-szerepüket. És a Lengyel Népköztársaságban jóval kevésbé fenyegette a férfiakat a munkanélküliség, mint a kapitalista gazdaságban. Amint a munkanélküliség terjedni kezd, és eléri a 10%-os határt, a szorongás szintje azonnal emelkedni kezd, és eltűnik az önbecsülés érzése.

Azokban az országokban, ahol a macsó modell nagyon eleven volt – a Balkánon és a Kaukázusban –, a politikai rendszerváltás háborúk kitöréséhez vezetett. A férfiak, akik már nem lehettek biztosak a vadász-szerepükben, szélesebben magukra öltötték a harcos szerepét. Hasonlóképpen veszélyesek bizonyos mértékig a hirtelen változások a lengyel moralitás terén is.

■ *Mire gondol?*

■ Bizonyos változások a gyors globalizáció folytán érnek el minket, és ezek váltanak ki változásokat a mentalitásunkban, gondolkodásunkban ill. a gazdaságunk struktúrájában. Látjuk, mi megy végbe más országokban, amelyek nincsenek felkészítve egy széleskörű és mélyreható társadalmi nevelődési folyamattal mindarra, ami velünk mostanában történik. Következésképpen ezeknek a változásoknak a karikatúrája az, amit észlelünk, ami szörnyű aggodalmakat vált ki, olyan félelmeket, amelyek aztán agresszióba fordulnak.

Morális sokkterápia

■ *Lengyelország afféle morális „sokkterápián” megy át?*

■ Igen, és erre konzervatív, retrográd módon reagál. A változásoktól való félelem hatalmas társadalmi merevséget vált ki és alternatív közösségek és világképek kialakítását.

■ *Őn felváltva él Lengyelországban, Franciaországban és az Egyesült Államokban. Hogyan látja a mi gender-vitánkat a francia és az amerikai tapasztalatok fényében?*

■ Az amerikaiak a lehető legjobban birkóznak meg mindezzel. Egyfelől az egy elég tradicionális társadalom (ez kiderül abból is, hogyan mutatják be a szexualitást a filmjeikben). Másfelől a szabadság és az egyenlőség értékei alapvető élettető elemei az ő nemzeti identitásuknak. Évszázadok óta dolgoznak a sokféleségükön és nagyon különböző csoportok együttélésén egyetlen közösségen belül. A vallások, fajok, származási országok mind nagyon különbözőek. Természetesen az Egyesült Államokban is vannak rendkívül szélsőséges közösségek, és a rasszizmus, antiszemitizmus sem tűnt el teljesen. Mindent egybevetve azonban Amerikában a morális változások tudatosabban mennek végbe, és a másság tolerálása sokkal szélesebb körű jelenség. Vannak bizonyos főbb értékek, amelyek a legtöbb amerikaiak fontosak, és ez teszi lehetővé a különböző csoportok és életmódok együttélését.

Amerikában senkinek nem jutna eszébe, hogy megváltoztassa és fehér-pirosra fesse a szivárvány színeit. Nekem ez a szivárvány jelképezi a lengyel félelmeket, nemcsak az erkölcsökkel, hanem a világban fellelhető másság és sokféleség minden formájával kapcsolatban. A lengyelek mélyen gyökerező komplexusai nem engedik, hogy szembenézzenek bármilyen komoly problémával. Ez nyilvánvaló. Én csak bizonyos trendekről beszélek, nem minden lengyelről.

Lengyelek a nagyvilágban

■ *Másrészt viszont a lengyelek egyre többet utaznak külföldre, sokan dolgoznak külföldön, és a nyugati média és a nyugati eszmék egyre inkább észrevehetőek Lengyelor-*

szágban. Azt mondják, hogy nyitottabbá váltunk, de ugyanakkor a konzervatív reakciók is nagyon erősek. Ez valamiféle paradoxonról tanúskodik, vagy ezek a jelenségek egyszerűen a társadalmunk különböző szegmenseire vonatkoznak?

■ Nem becsülném túl a külföldi utazások jelentőségét. Az Angliában munkát vállaló lengyel bevándorlóknak csak igen kis része integrálódik a brit társadalomba és kezdi azt megérteni. Nincsenek olyan kapcsolataik, amelyek segítenék őket abban, hogy túljussanak azon, hogy idegennek érezzék magukat, és ez az érzés különböző komplexusokat vált ki bennünk, és arra készítenek, hogy hangsúlyosabbá váljunk külföldön. A lengyel közösség olyan, hogy nem érzi jól magát külföldön, és hajlamos arra, hogy elvonuljon védelmet nyújtó zárványokba. A leginkább nacionalista és rasszista megnyilvánulásokkal lengyelek részéről Amerikában, Kanadában és Németországban találkoztam az ottani lengyel emigránsok körében. Az az elképzelés, hogy a lengyelek utazgatnak a világban, és úgy beleolvadnak, mint egy kockacukor egy csésze forró teába, hogy ismeretekre tesznek szert, toleranciát tanulnak ezekből a tapasztalatokból és a másság tisztetletét, egyszerűen nem felel meg a valóságnak. Sajnos ennek sokszor éppen az ellenkezője történik. Elmennek és magukkal viszik a primitívességüket. És ha ettől megszabadulnak, mert a katolicizmusuk és a patriotizmusuk valójában nem nagyon mély, akkor az üresség érzése fogja el őket. Ennek az lesz az eredménye, hogy a legprimitívebb gyökerekbe kapaszkodnak, aminek semmiképpen nem része a nyitottság.

■ *De a konzervativizmus nem kizárólag lengyel probléma. Franciaországban is széleskörű tiltakozásokat váltott ki az egyneműek közötti házasság és örökbefogadási jog legalizálása.*

■ Sok nyugati társadalom elég megosztott pillanatnyilag. Az amerikaiaknál ott a Tee Party meg a republikánusok, akik kezdenek egyre szélsőségesebbé válni a maguk konzervativizmusában. Ez a gyors társadalmi változásokkal függ össze, amit a különböző társadalmak többsége úgy fog fel, mint az ő értékrendszerük elleni támadást. Elég furcsa volna, ha nem volna semmi tiltakozás.

Másfelől mintegy 7000 meleg és leszbikus pár kötött házasságot az elmúlt évben Franciaországban, és mindez hihetetlenül békésen zajlott. Úgy értem, nem voltak tiltakozások, fegyveres csoportok vagy ilyesmi. A homoszexuális párokat teljesen elfogadja a környezetük. Az

derül ki, hogy ha valamilyen formális vagy jogi változás áll be a meleg és leszbikusok vagy bármilyen más kisebbségi csoport helyzetében, az emberek egy idő múlva hozzászoknak és el is fogadják, mert látják, hogy ez semmi veszélyt nem jelent rájuk nézve. Egy speciális csoportot övező hazugságok és félelmek fokozatosan veszítenek az erejükből.

Ha szemügyre vesszük a történelmünk utolsó párszáz évét, azt látjuk, hogy a társadalom kivetettjeinek, páriáinak egymást követő csoportjai hogyan váltak a demokratikus *mainstream* részévé. A jobbágyokkal kezdődött, aztán jött a rabszolgafelszabadítás Amerikában és végül a nők emancipációja. A nőemancipáció volt tulajdonképpen a legnagyobb probléma, mert nemcsak a társadalmi viszonyokat érintette mélyen, de a családon belüli viszonyokat is. A változásoktól való félelem a társadalmi ill. a családi életben, amit a nők által betöltött megváltozott szerepek váltanak ki, és az agresszió amivel jár, sokkal nehezebben leküzdhető. A következő csoport a melegké, az ő emancipációjuk is erős ellenállásba ütközik, mivel a tabu és a szexuális félelmek igen intim szféráit érinti.

■ *Az egyik érve azoknak, akik elleneznek minden vitát a társadalmi és kulturális nemi szerepekről, lényegét tekintve nagyon liberális: azt mondják, hogy ez a vita az állam megengedhetetlen beavatkozása privát ügyekbe – a gyerekekrevelés és a partnerek közti megegyezés kérdéseibe egy kapcsolaton belül. Azt mondják: „hogy hogyan nevelm a gyereket, azt én, a szülő döntöm el”.*

■ Ez hamis érvelés, félreértésen alapul vagy nem igaz. Az egyenlő nevelés nem arról szól, hogy a nemi szerepük megváltoztatására beszéljünk rá a gyerekeket. Az a célja, hogy a meglévő sokféleséget mutassa meg. Hasonló érvet hozhatnának fel a kreacionisták is, azt hangoztatva, hogy nem akarják, hogy a gyerekeik biológiát és antropológiát tanuljanak az iskolában. Ez abszurd helyzethez vezethet. Az iskola szerepe nem az tanok sulykolása, hanem a modern világ komplexitásának megmutatása, hogy a gyerekek, akik beleszületnek ebbe a világba, képesek legyenek ezt megérteni. Ha változnak az erkölcsök körülöttünk, akkor nem bölcs dolog behunyni a szemünket.

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

© *Kultura Liberalna* 263, 4/2014

© *Eurozine* 2014-03-2

MIHAIL RIKLIN

A Krím „visszatér”?

(MOSZKVA/BERLIN) – Én ilyen ünneplő Moszkvát még életemben nem láttam. Miért örülnek az emberek annyira egy olyan félsziget visszafoglalásának, amibe számolatlanul kell majd belefektetniük az adórubeleik milliárdjait, és ami miatt Oroszországot minden jel szerint a jobb országok társaságából való kiközösítés fenyegeti, miközben lehetetlennek látszik ezt józan ésszel beláttatni azokkal, akik most „A Krím a miénk!” feliratú zászlókkal szaladgálnak, és ezt hamarosan a saját bőrükön is érezni fogják? A dolgozó néptömegek mégis odavannak a lelkesedéstől. A moszkvaiak feje fölött megjelent „birodalmi áldás” láthatólag elfedi a közelgő földi kellemetlenségeket.

Családok százazeireiben söprik félre az arra irányuló bátoratlan próbálkozásokat, hogy a Krím-elfoglalás árát szóba hozzák (és ennek az áldásosságát megkérdőjelezék) azzal a szimpla, de csontig hatoló érveléssel, hogy: „Te

(anya, apa, asszony, férjem, fiam, lányom, nagymama, nagypapa, barátom, ismerősöm, akárci vagy is) nem szereted Oroszországot?”

Éppen ez az érv az, amit a putyini propagandagépezet, aminek semmi köze nincs a semleges tájékoztatáshoz, éjjel-nappal mantraként sulykol az embereknek, Isten ments hogy a tévét fő műsoridőben bekapcsoljuk, különösen vasárnaponként zúdul a nézőre a dezinformálás egész lavinája. Sok értelmiségi úgy fél a tévékészüléktől, mint a leprástól, ami könnyen érthető. Nem mindenki képes ezt ép ésszel kibírni.

Meg maga Putyin is öntötte az olajat a tűzre azzal, hogy a propagandistákat díjakkal és kitüntetésekkel jutalmazta „a krími helyzet objektív megvilágításért”, a legvérszomjasabbak kapták közülük persze a legmagasabb kitüntetések.

RIKLIN, Mihail

„A kaukázusi bumeráng. A moszkvai túsdrámáról” *Magyar Lettre Internationale*, 56

„Esőcsinálók” *Magyar Lettre Internationale*, 73

De kikapcsolni a „zombi kasztnit” (ahogy a népryelv a televíziót emlegeti), az sem menekvés. Emberek, akik évek óta ahhoz voltak szokva, hogy „azok”-ként hivatkozzanak a hatalom birtokosaira, kerüljék a velük való érintkezést, és igyekezzenek a saját külön párhuzamos világaikban élni, a Krím elfoglalása után arra a kínos felismerésre kellett hogy jussanak, hogy mostantól kezdve a kormányzat húzásai (függetlenül attól, hogyan viszonyulnak hozzá) nolens volens, tetszik-nem tetszik, az ő életüket is befolyásolni fogják. Ez a mindeddig szokatlan és nem kívánatos teherterhelést kergeti őket a „zombi kasztni” nélkül is a kétségbeesésbe.

Búcsú a Krímtől

Paradoxan hangozhat, de éppen az elfoglalásával fosztott meg engem a szülőhazám a Krímtől. Most minden odautazás egy jog szerint ukrán terület elcsatolásának elismerését jelentené, ami ellen tiltakozik az erkölcsi érzékem. Ha fiatalabb volnék, még megérhetném, hogy újra felszabaduljon valamikor, de attól tartok, hogy nekem már csak az emlékeim maradnak.

Kilenc éves koromban a Krímben láttam először a tengert, amikor a szüleimmel ellátogattunk a Jalta közelében lévő Nyikitszkij botanikus kertbe. Elbűvölten bóklásztam a csodás növények között, magamba szívtam a fenyőillattal és napsütéssel áthatott levegőt.

Tizenhárom évesen rokonokhoz utaztam Fedosszijába. Anyian voltak ott az üdülni vágyók, hogy jó korán fel kellett kelni, hogy időben kiérjünk a strandra az unokatestvéreimmel és tudjunk magunknak napozóágyakat foglalni, különben hoppon maradtunk. A parton lehetett meggyet, görögdinnyét venni és Nyikita Hruscsov véget nem érő beszédeit hallgatni a hangszóróból. Visszafelé jövet – mintha a tenger eredetiben nem lett volna elég – még sok-sok tengert lehetett látni Avazovszkij képein, az ő múzeumában.

A következő évben, 1962-ben Harszufban jártam anyámmal a Honvédelmi Minisztérium üdülőjében, ennek a területe elfoglalta ennek a kis tatár városkának majdnem a felét. Egy ismerős kislánnyal megnyertük a tisztek ellen a pingpong-bajnokságot és a moziban láttuk a *Van, aki forrón szereti*.

És amit sose fogok elfelejteni:

Egy kisebb téren állt a Sztálin-szobor, mindenfelől jól látható módon. Egyik reggel odajöttek egy traktorral, rádobtak egy hurkot a szoborra, ledöntötték a talapatárról és elvonszolták onnan. Mindenki szeme láttára. Az üdülő magasrangú tiszteknek volt fenntartva ezredestől fölfelé. Az üdülővendégek természetesen mind résztvevői voltak a csak 17 évvel azelőtt véget ért háborúnak. Annak idején biztosan lelkes hívei voltak a generalissimusznak.

Nem tudom, mit érezhettek, mit mondhattak egymásnak ebben a pillanatban, de egyikük se kelt ki magából a „szentségyalázás” miatt, egyikük se lépett közbe. Nem sokkal azelőtt zajlott az SZKP XXII. kongresszusa, Hruscsov egy újabb beszéde a desztalinizálás egy újabb hullámát indította el, és a tisztek és tábornokok persze mindenekelőtt párttagok voltak...

A posztsovjjet ukrán Krímről is vannak emlékeim.

2002 szeptemberében Alusztá és Masszandra között egy kis helyen éltem meg első megtérésemet, az első találkozásomat a buddhizmus tanításával, ami döntő hatással volt a további életemre.

Volt még ezen kívül Koktebel, Szudák, Bahcsiszera és Balaklava. Különböző cserepek a Léthe vízében alámerült civilizációkból, amelyek évszázadokon át próbáltak sikertelenül gyökeret verni ezen a kívánatos tájon.

Nem nehéz megérteni a Krími félsziget lakóinak nosztalgiját a sovjjet idők iránt. Annak idején az „össz-sovjjet üdülésügy” keretében jobb dolguk volt, mint a független Ukrajnában, amely nem árasztotta el éppen aranyesővel a Krímet. Amikor annak idején szezon volt, kiadták a legkisebb sufnit is, minden autó taxiként működött, lázasan igyekeztek az emberek pénzt keresni, hogy aztán a következő májusig megint a téli álmukat alhassák.

Az ellátás terén bármely másik régió felülmúlta volna a Krímet, de ez a félsziget olyan páratlanul gyönyörű, hogy ettől az ember minden másra túleszi magát, például még a mellékhelyiségek hiányán is. Emlékszem egy étteremre Szevasztopol kapujában, amelynek kiváló volt a konyhája, de kiderült, hogy a legközelebbi privát toalett, amelyért külön fizetni kellett, csak 50 méterrel arrébb volt fellelhető. Saját ilyen rendeltetésű helyiséggel az étterem nem rendelkezett. Ugyanez a probléma a Csehov által is leírt híres jaltai sétánnyal.

A putyini rendszer első előjeleit is a Krími félszigeten éltem meg.

1999. szeptember 14. Forosz, nyári egyetem a gender-kutatásról az SZKP KB volt üdülőjében Anna Alcsukkal, a feleségemmel az előcsarnokban, nagy tumultus van a tévékészülék előtt – Moszkvából valami fontosról tudósítanak: a Gurjanov utcában felrobbantottak egy újabb tömbházat, ez már a második egy héten belül, még füstölő romokat mutatnak, embereket a katasztrófavédelem minisztériumából sisakban, hordágyakat, a járókélok zavart arcát.

Akkor vált világossá számomra, hogy Jelcin korszakának vége. És egy félre rá csakugyan megjelent egy új elnök: Vlagyimir Putyin.

Az új hatalom első „örömei”

Egy Szevasztopolban lakó, neve elhallgatását kérő nő levelének naivitását megdöbbentőnek találtam: „Szertve tisztelt Oroszország! Ön félreértett minket. Szevasztopol lakói nyugdíjmelést akartak. Elsősorban. És

Oroszországhoz tartozni. Másodsorban. Ennél többet nem akartak. Órákig tartó sorbanállást sem kértek a bankok előtt. És már megbocsásson, senki sem hívta a rendőrséget. Főleg nem a moszkvai körzetből, hogy betiltsa a tüntetéseinket! Senki sem követelt semmiféle rendőrséget.”

„Az egyes tévécsatornán a csodaszép Krímet mutatják, sehol egy ember... Legalább a sorállásokat is megmutathatták volna. A bankautomaták nem működnek, még a telefonszámlát se lehet kiegyenlíteni. És Ukrajnában sem engedik a krímieknek, hogy kivegyék a bankból a betett pénzüket.”

Na igen, a Krím lakossága még sokszor fog jó szóval emlékezni a szegény, de sokkal szabadabb Ukrajnáról.

Hiszen ők végül is csak magasabb nyugdíjakat akartak és egy kicsit az orosz zászlóval felvonulgatni, nem igaz? Meg még az orosz útlevelet is hozzá.

Most megkapták mindezt együtt, egy csomagban, a rendőrséget, amely betiltja a tüntetéseiket (Oroszországban ehhez már hozzászórtak), a sorállást a bankok előtt, és az élelmiszer- meg a gyógyszerárak emelését.

És a nyaralási szezon még csak most kezdődik – miféle meglepetésekkel jár még? Vajon az ukránok akarják-e a nyári szabadságukat egy „ideiglenesen megszállt területen” tölteni (ahogy a legfelső tanácsuk erről kiadott törvényében nevezik)?

Nehéz lesz visszaszerezni, ami elveszett. Dél-urali kézművesek már öntöttek egy kilót nyomó ezüst emlékermet a Krím visszaszerzése alkalmából. Az előlő oldalán Putyin elnököt ábrázolja, a hátoldalán a félsziget térképét.

Lehet sajnálni a Krím félsziget lakóit (akiknek a fele nem szavazott a csatlakozás mellett), mégis egy orosz közmondást juttatnak az eszembe: „Nincs ingyen sajtó, csak az egérfogóban”.

(2014. május 4-7.)

KARÁDI ÉVA FORDÍTÁSA

REVUE SVETOVEJ

3 • 2014

LITERATÚRY

LILIANA BOLEMANT • MARGIT KAFFKA • MINKA CZÓBEL

• ANNA LESZNAI • RENÉE ERDŐS • SOPHIE TÖRÖK

• ÁGNES NEMES NAGY • PIROSKA SZENES

• LOLA RÉZ KOSÁRYNÉ • ANNA HAJNAL • ERZSI ÚJVÁRI

• ANNA GÁCS • VIRÁG ERDŐS

• ANNA T. SZABÓ

• VIKTOR HORVÁTH

• KRISZTA BÓDIS

• KRISZTINA TÓTH

• JUDIT ÁGNES KISS

• EDINA SZVOREN • NOÉMI KISS

• SZILÁRD BORBÉLY • JÁNOS HÁY

• ISTVÁN KERÉKGYÁRTÓ

• JUDIT HIDAS • TAMÁS JÓNÁS



SZERZŐK, FORRÁSOK

ABAD, HÉCTOR = (1958, Medellín) kolumbiai író, esszéista, publicista, szerkesztő. Gabriel García Márquezzel írt megemlékezését a német *Lettre* nyomán közöljük

BALOGH MAGDOLNA = (1959) irodalomtörténész, az MTA BTK Irodalomtudományi Intézet munkatársa, pozsonyi előadásának írott változatát rövidítve közöljük

BALLA, (VLADIMIR) = (1967, Érsekújvár) szlovák író, 2012-ben Anasoft Litera díjat nyert regényéből közlünk részletet

BATOR, JOANNA = (1968, Walbrych) lengyel író, a *die Zeitben* vele megjelent interjút közöljük

BEŇOVÁ, JANA = (1974, Pozsony) Európai irodalmi díjas szlovák költő, dramaturg, prózáíró, publicista, tavaly visegrádi irodalmi ösztöndíjas volt Budapesten

BOKA LÁSZLÓ = (1974, Nagyvárad) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi oktató, az OSZK tudományos igazgatója, pozsonyi előadásának írott változatát közöljük

BUDDEUS, ONDŘEJ = (1984, Prága) cseh költő, műfordító, publicista, visegrádi irodalmi ösztöndíjas volt tavaly Prágában

CVIKOVÁ, JANA = (1963, Pozsony) szlovák irodalmár, szerkesztő, műfordító, az *Aspekt* c. feminista folyóirat és könyvkiadó egyik alapító szerkesztője, a Szlovák Akadémia Világirodalmi Intézetének munkatársa, pozsonyi előadásának írott változatát közöljük

DEÁK RENÁTA = (1968, Somorja) műfordító, a kortárs magyar irodalom szlovák fordítója, számunk szlovák összeállításának vendégszerkesztője, a budapesti Szlovák Intézet munkatársa

DEGZKI SAROLTA = (1977, Debrecen) irodalomtörténész, az MTA-BTK Irodalomtudományi Intézetének munkatársa, pozsonyi előadásának írott változatát közöljük

DOBRAKOVÁ, IVANA = (1982, Pozsony) Olaszországban élő szlovák író, Anasoft Litera díjra jelölt novelláskötetének egyik darabját közöljük

DŽADOŇ, TOMÁŠ = (1981, Poprad) szlovák képzőművész, Prágában és Pozsonyban él, a szlovák Kortárs Művészeti Alapítvány vezetője

GILK, ERIK = (1973, Boškovice) cseh irodalomtörténész, bohemisztikát tanít az olomouci egyetemen, pozsonyi előadásának írott változatát közöljük

GÖRÖZDI JUDIT = (1968, Pozsony) irodalomtörténész, a Szlovák Akadémia Világirodalmi Intézetének munkatársa, pozsonyi előadása írott változatából közlünk egy részletet

HABAJ, MICHAL = (1974, Pozsony) szlovák költő, irodalomtudós, a szlovák irodalomtudományi intézet munkatársa, visegrádi ösztöndíjas volt tavaly Krakkóban

HAUGOVÁ, MILA = (1942, Budapest) szlovák költő, műfordító, visegrádi irodalmi ösztöndíjas idén ősszel Budapesten

HÁY JÁNOS = (1960, Vámosmikola) író, költő, drámaíró, képzőművész, szerkesztő, esszéista

HOLLAND, AGNIESZKA = (1948, Varsó) lengyel filmrendező, az Európai Filmakadémia vezetője, a *Kultura Liberalna* c. lengyel online folyóiratban vele készült interjút a *eurozine* európai netmagazin nyomán közöljük

HUČKOVÁ, DANA = (1965) szlovák irodalomtörténész, a Szlovák Irodalomtudományi Intézet vezetője

HUSHEGYI GÁBOR = (1959, Pozsony) szlovákiai magyar művészettörténész, művészeti író, esztéta, kurátor, egyetemi tanár, a budapesti Szlovák Intézet igazgatója

JURÁŇOVÁ, JANA = (1957, Szenice) szlovák író, az *Aspekt* c. szlovák feminista portál és könyvkiadó alapító szerkesztője, Anasoft Litera díjra jelölt legújabb könyvéből közlünk részletet

KEPPOVÁ, ZUSKA = (1982, Pozsony) Anasoft Litera-díjra jelölt szlovák író és társadalomkutató, dramaturgiát és forgatókönyvírást tanult Pozsonyban, gender-kutatást a CEU-n, Budapesten. Elsőkönyvesként vett részt a 2012-es könyvfesztiválon. Legutolsó könyvéből közlünk egy újabb részletet

KOMPANIKOVÁ, MONIKA = (1979, Vágbeszterce) szlovák író, művészeti iskolát végzett, részt vett az Európai Elsőkönyvesek Fesztiválján, az ARTFORUM munkatársa, 2011-ben Anasoft Litera-díjat nyert regényéből közlünk részletet

KRAJŇAK, MAROŠ = (1972, Svidník) szlovák író és társadalomkutató, a Kárpátaljával foglalkozó, Anasoft Litera díjra jelölt első könyvéből közlünk részletet

KRIŠTÚFEK, PETER = (1973, Pozsony) szlovák író, forgatókönyvíró, filmrendező, legutóbbi Anasoft Litera díjra jelölt regényéből közlünk részletet

KUCBELOVÁ, KATARÍNA = (1979, Besztercebánya) szlovák költő, irodalmár, irodalomszervező, az Anasoft Litera irodalmi díj programvezetője volt évekig, a Visegrad Poetesse projekt egyik résztvevője

NÉMETH ZOLTÁN = (1970, Érsekújvár) irodalomtörténész, kritikus, költő, a nyitrai egyetem tanára, pozsonyi előadásának írott változatát közöljük

PASSIA, RADOŠLAV = (1977, Bártfa) szlovák irodalmár, a Szlovák Irodalomtudományi Intézet munkatársa, a *Romboid* c. irodalmi folyóirat főszerkesztője

PUCHEROVÁ, DOBROTA = (1977, Pozsony) szlovák irodalomtörténész, afrikánista, a Szlovák Akadémia Világirodalmi Intézetének munkatársa

RIKLIN, MIHAIL = (1948, Leningrád) orosz filozófus, esszéista, írását a német *Lettre* nyomán közöljük

RUDČENKOVÁ, KATEŘINA = (1976, Prága) Magnesia Litera-díjas cseh költő, próza- és drámaíró, a Visegrad Poetesse projekt egyik résztvevője

RUŽIČKOVÁ, NÓRA = (1977, Pozsony) szlovák költő és képzőművész

ŠIKULOVÁ, VERONIKA = (1967, Modrá) szlovák író, publicista, a L'Harmattan kiadó „Valahol Európában” sorozatában hamarosan megjelenő regényéből közlünk újabb részletet

STAVIARSKY, VÍTO = (1970, Eperjes) szlovák író, az Anasoft Litera díját 2013-ban elnyert könyvéből közlünk részletet

SZCZEREK, ZIEMOWIT = (1978, Radom) lengyel író, újságíró, műfordító, Krakkóban él, a Typotex kiadónál megjelenő könyvéből közlünk egy részletet

TUČKOVÁ, KATEŘINA = (1980, Brno) cseh író, kurátor, legújabb regényéből közlünk egy részletet

VARGA, KRZYSZTOF = (1968, Varsó) félig magyar származású lengyel író, publicista, eddig 13 könyve jelent meg, a *Gazeta Wyborcza* munkatársa, az Európa Kiadónál hamarosan megjelenő legújabb, magyar tárgyú könyvéből közlünk egy részletet

VESELKOVÁ, MARCELA = (1981, Kassa) szlovák költő, közgazdaságtant tanult Pozsonyban és a CEU-n, a pozsonyi egyetemen tanít, eddig két verseskötete jelent meg

VILIKOVSKÝ, PAVEL = (1941, Palúdzka) szlovák író, eddig 16 könyve jelent meg, Anasoft Litera-díjas legújabb regényéből közlünk részletet

ZÁBRANSKÝ, DAVID = (1977, Prága) Magnesia Litera-díjas cseh író, eddig négy könyve jelent meg, tavaly visegrádi ösztöndíjas volt Budapesten, készülő új regényéből közlünk részletet

A MAGYAR LETTRE INTERNATIONALE ALAPÍTVÁNY ALAPÍTÓI ÉS KURATÓRIUMÁNAK TAGJAI:

Bacsó Béla, Esterházy Péter, Fehér Márta, Heller Ágnes, Kertész Imre, Konrád György, Kornis Mihály, Kukorelly Endre, Lengyel Péter, Parti Nagy Lajos, Surányi György

MEGRENDELŐLAP – Megrendelem a Magyar Lettre Internationale című negyedévi folyóiratot példányban

A megrendelő neve: címe:

Az előfizetés díja egy évre Magyarországon: 1800 Ft, Európában: 25 EURO, Európán kívül: 38 USD.

A megrendelést a következő címre kérjük küldeni: Jelenkor Kiadó, 7621 Pécs, Munkácsy Mihály u. 30/a,

Telefon: 72 314-782, Telefax: 72 532-047, Web: www.jelenkor.com, E-mail: office@jelenkor.com, lettre@c3.hu

TARTALOM

GRENDDEL

Deák Renáta: Grendel Lajos Pozsony felett a Kalligram-toronyban (Görözdi Judit ford.) 1

LOKÁLPÁTRIA

Balogh Magdolna: Nostalgia és emlékezés a kortárs lengyel regényekben 4
 Ziemowit Szczerek: Schulz miatt utaztunk Drahobicsba (Körner Gábor ford.) 7
 Krzysztof Varga: Mangalicacsárdás (részlet) (Pálfalvi Lajos ford.) 10
 Erik Gilk: Mi lett volna, ha? Kontrafaktuális cseh történelmi regények (J. Hahn Zsuzsa ford.) 11
 David Zábranský: Csehek és szlovákok (Martin Juhás. . .) (Koleszár Péter ford.) 14
 Kateřina Tučková: Surmena – a žitkovai bűbájosok (Csoma Borbála ford.) 18
 Háy János: Orosz tél, magyar nyár, prágai tavasz 20
 Jana Cviková: Tyúkszárnyakon – Kontextusok és szubtextusok Irena Brežná regényében (Garajszki Margit ford.) 22
 Jana Beňová: Pozsonyban merre? (György Norbert ford.) 25
 Radoslav Passia: Márai Kassája (Garajszki Margit ford.) 28
 Katarína Kuchelová: Deák Renáta beszélget: Az Anasoft Litera szlovák irodalmi díjról (Tóth Annamária ford.) 30

BEST OF ANASOFT LITERA

Dana Hučková: A kortárs szlovák próza tematikus pillérei (Dósa Annamária ford.) 34
 Pavel Vilikovský: Első és utolsó szerelem (regényrészlet) (Garajszki Margit ford.) 36
 Jana Juránová: Rendezetlen ügy (regényrészlet) (Mészáros Tünde ford.) 38
 Dobrota Pucherová: 1968 augusztusának traumája és emlékezete (nemcsak szlovák regényekben) (Garajszki Margit ford.) 40
 Peter Krištúfek: A süket ember háza (regényrészlet) (Dósa Annamária ford.) 44
 Balla: Az apa nevében (regényrészlet) (György Norbert ford.) 47
 Monika Kompaníková: Az ötödik hajó (regényrészlet) (Pénzes Tímea ford.) 49
 Vito Staviarsky: Fekete csukák – Kale topánky (regényrészlet) (György Norbert ford.) 51
 Maroš Krajňák: Kárpátalja – Carpathia (részlet) (Mészáros Tünde ford.) 54
 Zuska Kepplová: 57 km-re Taskentől (részlet) (Dósa Annamária ford.) 56
 Ivana Dobráková: Visszatérni Genovából (György Norbert ford.) 58
 Veronika Šikulová: Menettértilt (regényrészlet) (Mészáros Tünde ford.) 61

KOMMENTÁROK, VITÁK

Pozsonyi konferencia kortárs közép-európai történelmiregény-változatokról
 Deczki Sarolta: A testbe írt történelem (Nádas Péter *Párbuzamos történeteiről*) 64
 Görözdi Judit: Történetiség és emlékezet Esterházy *Harmoniájában* 67
 Németh Zoltán: Mágikus realizmus a magyar irodalomban 70
 Boka László: Erdély-regények, történelmi alulnézetek 73

TUDÓSÍTÁSOK

Héctor Abad: Garcia Márquezzel (Gajdos Zsuzsa ford.) 77
 Joanna Batorral Iris Radisch beszélgetett: Zümmögő méhkas (Karádi Éva ford.) 79
 Agnieszka Holland interjú a lengyel gender-vitáról (Karádi Éva ford.) 80
 Mihail Riklin: A Krím „visszatért”? (Karádi Éva ford.) 81

VERSEK

Mihal Habaj (3), Mila Haugová (29), Katarína Kuchelová (59), Nóra Ružičková (27), Marcela Veselková (43, 57) (György Norbert ford.), Ondřej Buddeus (21), Kateřina Rudčenková (21) (Mesterházi Mónika ford.) versei

KÉPEK

Lettre arc-kép: Tomáš Džadoň munkáit (33, 35, 37, 39, 43, 44, 45, 52, 53, 59, 63) bemutatja Hushegyi Gábor (33)

A Platán Galéria ÉRZÉKENYSÉG című kiállításáról:

Pawel Eibel(15), Weronika Ławniczak (10, 15, 19), Stanislaw Legus (15), Janek Zamoyski (16), a varsói Czulośc Galéria fotóművészeinek munkáiból

a borítón Tomáš Džadoň a *Népi Építészeti Emlékmuve* c. munkája

ŐSZI LETTRE-NAPOK

Találkozások a Lettre szerzőivel

2014. szeptember 24-én, szerdán 18 órakor
 a Szlovák Intézetben

Mila Haugová és Jana Beňová
 felolvasóestje

2014. október 19-én vasárnap 19 órakor

Joanna Bator, Dragomán György, Tóth Krisztina
 a Budapest Transzfer keretében a Petőfi Irodalmi Múzeumban

2014. november 27-én, csütörtökön 18 órakor

szlovák-magyar folyóiratbemutató a Szlovák Intézetben
 Erdős Virág, Gács Anna, Hidas Judit, Horváth Viktor, Zuska Kepplová,
 Katarína Kuchelová, Veronika Šikulová

2014. november 28-án, pénteken 18 órakor

szlovák est a Kossuth Klubban
 Veronika Šikulová könyvbemutatója
 Veronika Šikulová, Mészáros Tünde, Závada Pál

IMPRESSZUM

MAGYAR LETTRE INTERNATIONALE Negyedéves európai kulturális folyóirat. A Magyar Lettre Internationale Alapítvány lapja. Kiadja a pécsi Jelenkor Kiadó. Alapította: Antonin J. Liehm és Mihályi Gábor 1991-ben. Szerkeszti: Karádi Éva (felelős szerkesztő). Munkatársak: Csizmadia Katalin, Koronczai Endre, Nemes Krisztián, Szabó Attila. A szerkesztőség postacíme: c/o Európai Kulturális Alapítvány, 1053 Budapest, Egyetem tér 1. Telefon: 212-6748, E-mail: lettre@c3.hu A kiadó postacíme: Jelenkor Kiadó, 7621 Pécs, Munkácsy Mihály u. 30/a, Telefon: 72 314-782, Telefax: 72 532-047, E-mail: office@jelenkor.com. ISSN: 0866-692X. Lapengedély száma: B/KUL/321/90. Nyomdai előkészítés: Katart-Tipografika Bt. Nyomta a Molnár Nyomda és Kiadó Kft. Pécsett. Egy szám ára 900 Ft. Éves előfizetési díja Magyarországon: 1800 Ft, Európában: 25 EURO, Európán kívül: 38 USD. Megrendelhető a kiadó címén és honlapján: www.jelenkor.com A Lettre a neten: www.c3.hu/scripta/lettre, a eurozine netmagazin részeként: www.eurozine.com. E-mail: lettre@c3.hu. Bankszámlaszám alapítványi támogatáshoz: IBAN HU55 1020 0823 2221 9237. Adószám az 1%-os támogatáshoz: 19636168-2-41. Kapható a jobb hírlap- és könyvesboltokban.

PARTNERLAPJAINK

PÁRIZSBAN a LETTRE Internationale. Szerkeszti: A.J. Liehm. Címe: 41, rue Babilon, 75013 Párizs. Telefon: (33.1) 45.65.26.29. Fax: (33.1) 45.65.90.01

RÓMÁBAN a LETTERA Internazionale. Szerkeszti: Federico Coen, A.J. Liehm. Kiadja: Via Trebbia 3, I-00198 Roma. Telefon: +39 0685350230. Fax: 85832702. E-mail: lettera.int@tiscalinet.it. Web: www.letterainternationale.it

MADRIDBAN a LETTRA Internacional. Szerkeszti: A.J. Liehm, Manuel Ortuno Armas. Címe: c/o Editorial Pablo Iglesias. Monte Esquinza 30.E28010 Madrid. Telefon: (34.91) 310.4696, Fax: 319.4585. E-mail: redaccion@fpabloiglesias.es. Web: www.fpabloiglesias.es

BERLINBEN a LETTRE International. Szerkeszti Frank Berberich, A.J. Liehm. Címe: Elisabethhof Portal 3b Erkelenzdammm 59/61 D-10999 Berlin. Telefon: (49.30) 30.87.04.62, Fax: (49.30) 283.3128. E-mail: lettre@lettre.de. Web: www.lettre.de

BUKARESTBEN a Lettre Internationale. Szerkeszti: B. Elvin, A.J. Liehm. Címe: Aleea Alexandru 38. s. 1. R-71273 Bukarest. Telefon: +40 1 230 1403. Fax: +40 1 230 7559. E-mail: lettre_internationale@yahoo.com. Web: www.ceool.com/periodicals

SKOPJÉBAN a LETTRE Internationale. Szerkeszti: Nikolas Kostascki, A.J. Liehm. Címe: ul. 11. Oktomvri 2/6-2. 91000 Skopje. Telefon: (389-91) 364 070. Fax: 361 401. E-mail: JVladova@soros.org.mk

KOPPENHÁGÁBAN a LETTRE Internationale. Szerkeszti: Peter Nielsen. Címe: c/o Mediafabriken, Store Kongensgade 40 E, 3. DK-1264 Kopenhagen. Telefon: +45 33 69 61 28. E-mail: lettre@lettre.dk

Számunk megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap és
 a Szlovák Irodalmi Információs Központ (LIC) SLOLIA (Slovak Literature Abroad) programja



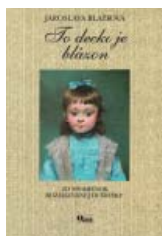
Nemzeti
Kulturális
Alap



LITERÁRNE
INFORMAČNÉ
CENTRUM

finalisti

www.
anasoft
litera
.com



Jaroslava
Blažková
To decko je
blázon



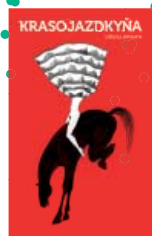
Ivana
Dobráková
Toxo



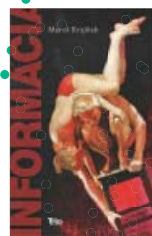
Dušan
Dušek
Melón sa
vždy smeje



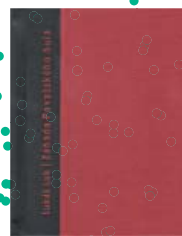
Jana Juráňová
Nevybavená
záležitosť



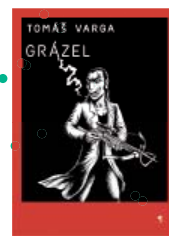
Uršula
Kovalyk
Krasojazdkyňa



Maroš
Kajňak
Informácia



Lukáš Luk
Záhada
Považského
bula



Tomáš Varga
Grázel



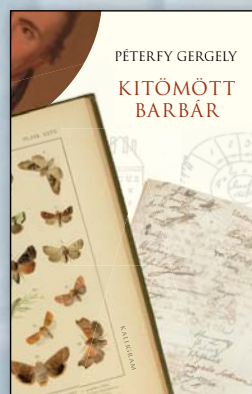
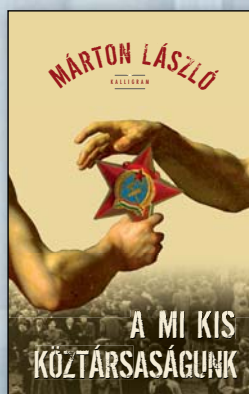
Pavel
Vilikovský
Prvá
a posledná
láska



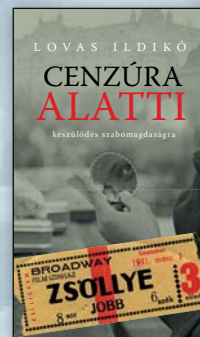
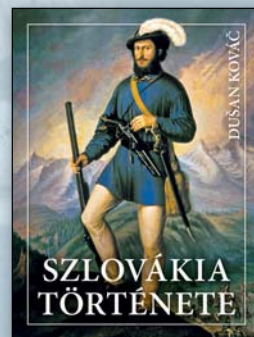
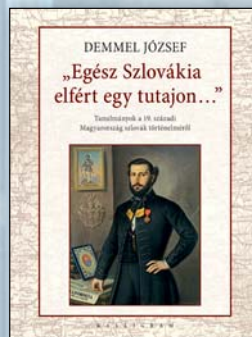
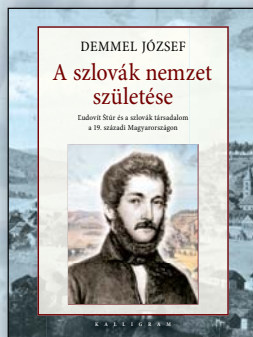
Svetlana
Žuchová
Obrazy zo
života M.

anasoft
litera

anasoft litera 2014



WWW.KALLIGRAM.COM



PESTI
KALLIGRAM
TŰZOLTÓ UTCA 8.
FÉL EM. 2
1094 BUDAPEST
KALLIGRAM@
INTERWARE.HU
0036-1-216 68 75

A KALLIGRAM KIADÓ KÖNYVAJÁNLATA



VALAHOL EURÓPÁBAN

A L'Harmattan Könyvkiadó világirodalmi sorozata
a Szépírók Társasága és a Magyar Műfordítók Egyesülete ajánlásával



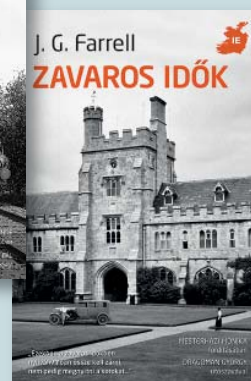
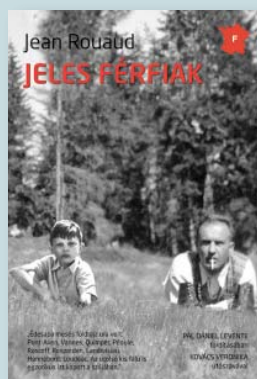
Valahol Európában-estek a Kossuth Klubban minden hónap utolsó péntekjén 18 órától szerzők, fordítók és utószóírók közreműködésével

Jean Rouaud: Jeles férfiak
2014. szeptember 26-án francia est

Gonçalo M. Tavares: Tanuljunk meg imádkozni a technika korában
2014. október 31-én portugál est

Veronika Šikulová: Menettér
2014. november 28-án szlovák est

J. G. Farrell: Zavaros idők
2014. december 12-én ír est



Kövessse könyveink sorsát a facebookon:
<https://www.facebook.com/harmattankiado>

A sorozat kötetei utánvétellel is, kedvezményes áron kaphatók a kiadó üzleteiben.
L'Harmattan Könyvesbolt: 1053 Budapest, Kossuth Lajos utca 14–16.
Párbeszéd Könyvesbolt: 1088 Budapest, Horánszky utca 20.

szepirodalom.harmattan.hu

L'Harmattan



eurozine



900Ft